

Rezultate ale proiectului "Lexicon epigrafic al Daciei"

obținute în anul 2016

S-a continuat să se facă verificarea și corectura inscripțiilor introduse deja, fiind finisată unificarea materialului faptic analizat (inscripțiile din Dacia publicate în diferite corpora: *CIL, ILS, IDR, ILD, AE*). S-au îndreptat astfel unele greșeli strecurate la redactare, în plus, s-au revăzut articolele, s-au completat și extins explicațiile anumitor cuvinte, astfel încât lexiconul să devină util unor categorii cât mai largi de cititori. Lexiconul cuprinde nu numai cuvintele latine atestate în inscripțiile descoperite în Dacia, ci și cuvintele grecești. După cum se poate observa din exemplele de mai jos, la multe dintre cuvinte apar informații care nu se pot găsi în dicționarele obișnuite de limbă latină, fiind explicate realități istorice, sociale, politice, administrative, religioase, astfel încât cititorului i se lămuresc anumite concepte ținând nu numai de viața provinciei Dacia, dar și a Imperiului (vezi infra *fiscus*). Cel interesat de viața militară poate găsi atestările diferitelor trupe nu numai în inscripții, ci și în țigle, cărămizi sau diplome militare (vezi *Galli*). Cel preocupat de viața religioasă din provincie poate afla nu numai ce divinități sunt atestate, ci și cu ce alte divinități apar acestea asociate în inscripții (vezi *Iuno, Ὑγία*). Și celui interesat de limba latină din provincie lexiconul îi poate fi util: răsfoind volumul poate afla ce părți de vorbire sunt atestate, care sunt preponderente, care cazuri sau ce moduri și timpuri sunt mai des folosite (vezi *reddo*), ce forme atipice și greșeli de limbă apar, care sunt expresiile latine atestate în documentele epigrafice din această provincie.

Exemple de articole (limba latină):

fiscus, ī, *subst. m.*, coș sau ladă pentru bani; partea din economia statului roman administrată de împărat prin funcționari proprii: [*fisci a*]dvoc[atus] (AE 2001, 1719 = ILD 248); *iure fisci*, prin dreptul fiscoșului, eventual [*salvo*] *iure fisci*, dreptul fiscoșului rămânând neatins (AE 1962, 391, 2 = IDR I/D 28 = RMD I, frg. 3 = IDR III/5, 696); *sumptu fisci sui*, pe cheltuiala fiscoșului său (imperial) (CIL III 1306a = AE 1960, 238 = IDR III/3, 281); material ceramic de construcție fabricat din lutul extras de pe terenul fiscoșului imperial: *fisc(i)* (CIL III 8075, 24).

Galli, ōrum, *subst. m. pl.*, populație celtică din Gallia, galli; în timpul Principatului acest nume îl poartă în special locuitorii din Gallia Lugdunensis: [*al*]a(e) Gall(orum) (IDR III/4, 327); *ala(e) Gal(lorum)* (AE 1967, 419 = IDR III/4, 326); *al(ae) Gal(lorum)* (IDR III/4, 315); [*ala*] I Gal[l(orum) et Bosp(oranorum)] (AE 2002, 1223 = RMD V 384 = ILD 34); [*ala*] [I Gall(orum) et] Bosp(oranorum) (AE 2002, 1223 = RMD V 384 = ILD 34); [*ala*] Gall(orum) et Pann(oniorum) (CIL XVI 110 = IDR I/D 17 = IDR III/1, 98 = AE 1977, 3 = RMD I 47

= AE 1980, 760 = ILD 7); *(ala) II Gall(orum) et Pannon(iorum)* (AE 1957, 199 = RMD I 64 = IDR I/D 18); *(ala) II Gall(orum) et Pann(oniurum)* (AE 1957, 199 = RMD I 64 = IDR I/D 18); *(cohors) II Gall(orum)* (AE 1962, 264 = IDR I/D 13); *coh(ortis) II Gall(orum)* (IDR III/4, 300); *(cohors) [II] Gall(orum) Dacic(a)* (AE 2002, 1223 = RMD V 384 = ILD 34); *(cohors) II Gallorum Macedonica* (CIL XVI 57 = CIL III, p. 868 = ILS 2004 = IDR I/D 2); *(cohors) II Gallor(um) Macedonica* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3); *(cohors) II Gallo[r(um) Macedonica]* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3); *(cohors) II Gallor(um) Pannonica* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3); *(cohors) II Gallor(um) Pannon[ica]* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3); *(cohors) II Gall(orum) [Pann(onica)]* (AE 2002, 1223 = RMD V 384 = ILD 34); *(cohors) [II Gall(orum) Pann(onica)]* (AE 2002, 1223 = RMD V 384 = ILD 34); *(cohors) II Gallor(um) et Pannonior(um)* (RMD II 123 = AE 1987, 843); *coh(ors) III Gallor(um)* (AE 1944, 42 = IDR III/4, 231); *(cohors) III Gallor(um)* (CIL XVI 75 = IDR I/D 10); *(cohors) III Gall(orum)* (AE 1962, 264 = IDR I/D 13); *coh(ors) III G[al(lorum)]* (IDR II 555); *coh(ortis) III G[a]ll(orum)* (CIL III 955 = CIL III 7721 = IDR III/4, 235); *coh(ortis) III G[al(lorum)]* (IDR III/4, 330); *(cohors) V Gallor(um)* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3; RMD II 123 = AE 1987, 843); *(cohors) V Gallo[r(um)]* (CIL XVI 163 = AE 1944, 58 = IDR I/D 3); *coh(ortis) V Gal(lorum)* (CIL III 14216, 4 = IDR II 46; IDR III/1, ad 23); *coh(ortis) V Gal[l(orum)]* (AE 1931, 125 = AE 1972, 490 = IDR III/1, 11); *coh(ortis) [V] G[al(lorum)]* (IDR III/1, ad 23); *coh(ortis) V [Gal(lorum)]* (IDR III/1, ad 23); *coh(ortis) V Ga(llorum)* (CIL III 12632 = IDR III/1, ad 23); *coh(ortis) VII Gall(orum)* (CIL III 1193 = ILS 2746 = AE 1967, 644 = IDR III/5, 542).

Iūnō, ōnis, *subst. f.*, zeiță romană, perechea lui Iupiter; îi corespunde zeiței grecești Hera: *lunoni* (CIL III 1597 = IDR III/5, 105); *lun(oni)* (CIL III 1410 = IDR III/3, 30); *[I]unoni* (AE 1990, 834 = ILD 367); *[I]uno[ni?]* (AE 1990, 838 = ILD 371); *deo Aeterno et lunoni et angelis* (AE 1914, 106 = IDR III/2, 190); *[Iu]noni [Fo]rtunae [---]* (CIL III 7950 = IDR III/2, 232); *[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [I]unoni* (CIL III 893); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lun(oni?)* (CIL III 1067 = IDR III/5, 188); *[I(ovi)] o(ptimo) [m(aximo)] [Iun]oni M[inervae]* (AE 1995, 1304 = ILD 195); *[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) lunoni Minervae et Aesculapio domino* (CIL III 1079 = ILS 3850 = IDR III/5, 199); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) cust(odi) lunoni Minervae ceterisque dis deabusque* (AE 1930, 7 = IDR III/5, 215); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni Minervae diis consentibus Saluti Fortunae reduci Apollini Dianae v[er]i[trici] Nemesi Mercurio Herculi Soli invicto Aesculapio Hygiae diis deabusq[ue] immortalib(us)* (AE 1933, 13 = 1977, 673 = IDR III/2, 246); *[I(ovi) o(ptimo) m(aximo)] Bal(marcodi) et luno[ni]* (CIL III 7680); *luno regina* (IDR III/2, 241); *lunoni reginae* (AE 1930, 137 = 1933, 15 = IDR III/2, 231; CIL III 1030 = IDR III/5, 106); *lunoni raeginae(!)* (ILD 578); *lu[noni reginae?]* (AE 1978, 674 = IDR III/2, 233); *lunoni regini(!)* (IDR III/2, 230); *lunoni reg(inae)* (CIL III 14216, 2 = IDR II 18); *lunoni reginae Populoniae* (CIL III 1075 = ILS 3086 = IDR III/5, 107); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni reg(inae)* (CIL III 1350 = 7852 = IDR III/3, 94); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lun(oni) reg(inae)* (IDR III/5, 189; CIL III 1068 = IDR III/5, 190); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et lunoni reginae* (CIL III 1069 = AE 1969-1970, 547 = IDR III/5, 191); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et lunoni regin(ae)* (CIL III 1070 = ILS 5625 = IDR III/5, 193); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et lunoni regi(nae)* (IDR III/5, 192); *I(ovi) o(ptimo) [m(aximo)] et luno[ni] reg(inae)]* (IDR III/4, 247 = AE 1988, 968); *[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [et lunon]i reg(inae)* (IDR III/4, 249 = AE 1988, 969 = AE 1991, 1352); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et luno(ni) r[e]g(inae)* (CIL III 7627); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et lun(oni) reg(inae) et g(enio) loc(i)* (CIL III 7763 = IDR III/5, 194); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni reginae Minervae* (CIL III 858; CIL III 7836 = IDR III/3, 318; CIL III 1071 = IDR III/5, 195); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni reg(inae) Minervae* (CIL III 1078 = ILS 2301 = IDR III/5, 198); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni reg(inae) Min(ervae)* (CIL III 1077 = 7764 = IDR III/5, 197); *[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) lunoni re[g]inae [Minervae ?]* (IDR III/4, 191); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) lunoni reginae M[in]ervae omnibus dis immortalibus* (CIL III 1423 = IDR III/2, 244); *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) I(unoni) r(eginae) M(inervae) T(errae) M(atri)* (CIL III 1555 = 12594 = IDR III/1, ad 109 = ILD 175); *lunoni Semliae* (CIL III 7753 = IDR III/5, 108).

reddo, ěre, dĭdi, ĭtum, *vb.*, a reda: *reddas* (IDR III/1, 30 a = AE 1981, 721 = 1982, 836 = 1984, 736); *reddere* (CIL III, p. 930, 3 (p. 1058) = IDR I 33; CIL III, p. 949, 12 (p. 1058) = IDR I 43); *reddere bes*, vrei să redai (IDR III/1, 30 a = AE 1981, 721 = 1982, 836 = 1984, 736); *reddedisset* (CIL III, p. 924, 1 = ILS 7215 a = IDR I 31); *reddedisse* (CIL III, p. 924, 1 = ILS 7215 a = IDR I 31); *redditis sibi luminibus*, după ce i-a fost redată vederea (CIL III 987 = ILS 3847 = IDR III/5, 21); a întoarce, a îndeplini: *votum reddidit* (CIL III 7757 = IDR III/5, 151; AE 1983, 806 = IDR III/5, 390); *v(otum) r(eddidit)* (CIL III 7678); *votum redded(it)* (CIL III 7921 = IDR III/2, 337).

Exemple de articole (limba greacă):

κατά, *prep cu Ac.*, în urma, conform: *κατὰ ἐπιταγήν* (CIL III 7766 a = IGRR I 540 = SEG 30, 1980, 859 = IDR III/5, 262 = CIGD 18); [*κατ'ἐπιτ[αγήν]*] (CIL III 7995 = IDR III/2, 68 = SEG 48, 1998, 985 = CIGD 107 = ILD 266 = RICIS 616/0206); după, conform: *καθ'Ὀμη[ρον]* (IDR II 390).

ὁ, ἡ, τό, *art., pron. grec.*: ὁ νεώτερος, cel (mai) tânăr (CIG 6813 = CIL III, ad 1422 = IGRR I 546 = ILS 3849 a = IDR III/2, 157 = CIGD 104; AE 1983, 833 = SEG 35, 1985, 589 = CIGD 109 = ILD 257); ὁ Σέρραπυς καὶ οἱ θεοὶ πάντες (CIG III 6814 = SEG 27, 1977, 414 = IDR III/3, 401).

ὀρίζω, *vb.*, a separa, a delimita, a trasa, a stabili: [*εἰς*] τὴν ἡμέραν ὀρισμένην (CIL III, p. 933, 4 = IDR I 34).

Ἵγίεια, ας (Hygia, ae), *subst. f.*, divinitate a medicinei, fiică a lui Aesculapius: Ἵγεία (CIG 6813 = CIL III, ad 1422 = IGRR I 546 = ILS 3849 a = IDR III/2, 157 = CIGD 104); Ἵγ(ι)εία (CIL III, ad 786 = CIGD 55); Ἵγίη, formă ioniană (CIG III 6815 = CIL III 7740 a = IGRR I 541 = IDR III/5, 15 = CIGD 13).

υἱός, οὔ, ὁ, *subst. m.*, fiu: υἱός (IDR III/5, 370 = CIGD 22).

ὑψίστος, η, ον, *adj. superl.*, preafinalt: Διὶ ὑψίστῳ ἐπηκόῳ, zeului prea înalt, celui care ascultă rugămintele (AE 1939, 5 = IDR III/2, 222 = CIGD 105); Θεῶ ὑψίστῳ ἐπηκόῳ (AE 1930, 136 = 1933, 14 = SEG 25, 1971, 820 = IDR III/2, 223 = CIGD 106); Θεῶ ὑψίστῳ ἐπηκόῳ? (SEG 27, 1977, 422 = IDR III/2, 224 = CIGD 107).

Ținând cont de faptul ca prezentul lexicon a fost întocmit de cinci cercetători, o atenție deosebită a trebuit acordată ajungerii la o formă unitară și coerentă a volumului. S-a lucrat de aceea cu deosebită atenție la editarea lexiconului rezultat, proiectul finalizându-se prin tipărirea volumului cu titlul „*Lexicon epigrafic al Daciei*” la Editura Mega.

De asemenea, a fost editat și publicat volumul mesei rotunde, *Mensa Rotunda Epigraphiae Dacicae Pannonicaeque*, organizate anul trecut (16, 17 octombrie 2015) în cadrul proiectului. Volumul poartă titlul „*Mensa rotunda epigraphica Napocensis*”, editorii săi fiind Radu Ardevan și Eugenia Beu-Dachin, și este tipărit la editura Mega. În cadrul volumului au fost publicate inclusiv următoarele conferințe ale membrilor proiectului:

- Radu Ardevan, *Once more on the last inscriptions of Roman Dacia*.
- Eugenia Beu-Dachin, *The vocabulary of the wax tablets from Alburnus Maior*.
- Carmen Fenechiu, *The vocabulary of family in inscriptions from the central part of Dacia Superior*.
- Ștefania Lalu, *Mater and pater collegii in Dacia*.
- Ioan Piso, *Die rätselhafte Cohors I Augusta aus der Dacia Porolissensis*.

Rezultatele obținute au fost diseminate prin articole publicate sau acceptate spre publicare și în alte volume, dar și prin participări la conferințe.

Volume:

Mensa rotunda epigraphica Napocensis, Radu Ardevan și Eugenia Beu-Dachin (ed.), Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.

Lexicon epigrafic al Daciei, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.

Articole:

Radu Ardevan, *Three epigraphic monuments from Durostorum*, în Adriana Panaite, R. Cîrjan, C. Căiță (eds.), *Moesica et Christiana: studies in honour of professor Alexandru Barnea*, Brăila, ed. Istros, 2016, p. 47-55 (cu P. Donevski)

Radu Ardevan, *Die Domitii in der römisch-dakischen Lokalaristokratie*, în A. Szabó (ed.), *From Polites to Magos. Studia György Németh sexagenario dedicata*, HPS 22, Budapest – Debrecen, 2016, p. 38-50

Carmen Fenechiu, Ștefania Lalu, *The vocabulary of metals in Latin inscriptions from Dacia*, *Acta Musei Napocensis*, 51/I, 2014 (sub tipar); cu specificarea (proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0412).

Conferință:

R. Ardevan, *Importanța păstrării limbii latine și a istoriei în învățământul liceal*, 11 febr. 2016 la ASTRA-Cluj (Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român).

Eugenia Beu-Dachin, Participare la *Digital Epigraphy workshop*, organizat la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, în perioada 28.03.2016 – 01.04.2016. Prezentările au fost susținute de dr. Gabriel Bodard (University of London), Simona Stoyanova (King's College London), Polina Yordanova (University of Sofia).